

УДК 37.036

Л. О. Глазунова

**НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-
ФІЛОЛОГА ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА**

Одним із пріоритетних завдань сучасної вищої школи є підготовка висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців. За таких обставин вимоги до фахової підготовки майбутніх вчителів-філологів зростають, оскільки майбутній педагог має володіти не тільки широким спектром знань, вмінь, навичок, але вміло застосовувати їх на практиці, постійно розширювати свій кругозір, перебувати у творчому пошуку. У зв'язку з активним упровадженням у навчальний процес особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів, особливо актуальною сьогодні є проблема місця і ролі процесу формування естетичної компетентності майбутніх вчителів-філологів, ефективність професійної діяльності яких залежить не лише від сформованості у них фундаментальних знань, умінь і навичок, а й ступеня творчої реалізації останніх.

Вихідні концептуальні положення щодо формування естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога засобами народознавства ґрунтуються на основних засадах Конституції України, Законах України „Про освіту”, „Про вищу освіту” та ін. Ідеї та погляди на стратегію і основні напрями розвитку освіти представлені в Національній доктрині розвитку освіти, Державній національній програмі „Освіта” (Україна ХХІ століття), Державній програмі „Вчитель”, а також інших документах тощо [5].

Вітчизняними вченими було розглянуто та розроблено теорії розвитку педагогічної майстерності та творчого потенціалу майбутнього вчителя (В. І. Бондар С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, Н. В. Кузьміна, М. П. Лещенко, Н. Г. Ничкало, Є. М. Павлютенко, О. С. Падалка, С. О. Сисоєва та ін.).

Мета статті полягає у здійсненні аналізу сучасних підходів до формування естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога засобами народознавства.

Формування естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога засобами народознавства розглядається нами як складний інтегрований процес, спрямований на усвідомлення мотивів, потреб професійної педагогічної діяльності, ефективне застосування засобів народознавства, що передбачає володіння естетичними знаннями, вміннями, навичками, сформованістю естетичних суджень, почуттів, цінностей, ідеалів, поведінки, певного творчого досвіду, що дозволяє успішно застосовувати засоби народознавства у формуванні естетичної

компетентності їх майбутніх учнів у навчальні та позашкільній діяльності.

Отже, розглянемо підходи, які, на нашу думку, найбільше стосуються проблеми дослідження.

Особистісно зорієнтований підхід у формуванні естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога спирається на результати досліджень учених філософів (С. У. Гончаренка, І. А. Зязюна, О. В. Киричук, В. К. Кременя, О. Я. Савченко та ін.), психологів (О. Г. Асмолов, Г. О. Балл, І. Д. Бех, В. В. Давидов, В. О. Моляко, А. В. Петровський, В. В. Рибалка, В. В. Столін, Т. М. Титаренко, І. С. Якиманська та ін.), педагогів (П. І. Бабочкіна, Є. В. Бондаревська, О. А. Дубасенюк, О. М. Пехота, С. Л. Яценко та ін.).

Особистісно зорієнтований підхід полягає в тому, що при конструюванні та реалізації педагогічного процесу вчитель орієнтується на особистість учня як мету, суб'єкт, результат і головний критерій. Цей підхід наполегливо вимагає визнання унікальності кожного учня, передбачає створення вчителем у навчально-виховному процесі відповідних умов для подальшого саморозвитку задатків і творчого потенціалу учнів [7, с. 40].

Термін „*особистісний підхід*” тлумачиться як: 1) найважливіший психолого-педагогічний принцип, що забезпечує врахування своєрідності індивідуальності особистості у вихованні дитини; 2) система відносин, при якій кожен учень відчуває себе особистістю, відчуває увагу педагога особисто до нього; при цьому дитина розуміє, що рівний з учителем у своєму світі почуттів і переживань, нічим не відрізняється від світу вчителя – вони обоє відчувають радість, біль, переживання, любов і т. д. [11, с. 90].

І. С. Якиманська вважає, що особистісно зорієнтоване навчання – це таке навчання, центром якого є особистість студента, його самобутність, самоцінність: суб'єктивний досвід кожного спочатку розвивається, а потім узгоджується зі змістом освіти [12].

І. Д. Бех, стосовно зазначеного підходу в підготовці майбутнього вчителя зазначив, що він має „суттєво гуманізувати навчальний процес, наповнити високими естетично-духовними переживаннями, утвердити взаємини справедливості й поваги, максимально розкрити потенційні можливості особистості, стимулювати її до особистісно розвивальної творчості” [3].

Н. Є. Мойсеюк вважає, що головною вартістю особистісно зорієнтованого навчання є передусім увага вчителя до внутрішнього світу учня, розвитку естетичного світогляду, смаків, почуттів та цінностей особистості останнього шляхом учіння, пошук нових форм, методів і засобів навчання [7, с. 179].

На думку Є. В. Бондаревської, яка розробляла особистісно зорієнтований підхід у педагогічній системі професійної діяльності,

підготовлений учитель має володіти високим рівнем сформованих умінь, окрема і естетичних [4].

Дослідник П. І. Бабочкін зазначає, що метою освіти в сучасних умовах має бути „якість, універсальність підготовки вчителя-філолога, особистісна зорієнтованість навчального процесу, його інформатизація, забезпечення сталого людського розвитку” [1, с. 193 – 195].

Отже, особистісно зорієнтований підхід при підготовці студентів-філологів є важливим, оскільки майбутнього вчителя необхідно озброїти знаннями, вміннями, навичками, за допомогою яких у майбутній професійній діяльності він буде здійснювати процес формування естетичної компетентності молоді. Вчитель-філолог має бути компетентним у виборі засобів народознавства, знайти підхід до кожного учня, врахувати його інтереси, вподобання та нахили.

Діяльнісний підхід розглянутий у наукових доробках дослідників В. М. Бехтерева, Л. С. Виготського, П. Я. Гальперіна, О. М. Леонтьєва, С. Л. Рубінштейна. С. Л. Рубінштейн сформулював один із найважливіших принципів діяльнісного підходу – принцип єдності свідомості та діяльності, за яким стверджувалось, що свідомість формується і проявляється в діяльності, свідомість та діяльність не є тотожними, а знаходяться у нерозривній єдності [9].

За твердженням психологів (Б. Г. Ананьєв, Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн та ін.), діяльнісний підхід забезпечується високим рівнем сформованості професійних якостей особистості фахівця, повним розкриттям його індивідуальних, потенційно-особистісних можливостей та талантів [9, с. 220].

Дослідники І. А. Зязюн, О. П. Рудницька, О. П. Щолокова розглядають діяльнісний підхід, в основу якого покладено предметну діяльність, що є важливим при формуванні естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога. Діяльнісний підхід вимагає спеціальних зусиль вчителя, спрямованих на вибір і організацію діяльності учня, на активізацію і переведення його в позицію суб'єкта естетичного пізнання, спілкування з прекрасним, що, в свою чергу, передбачає вироблення естетичних знань, умінь, смаків, ідеалів тощо.

На думку І. А. Зязюна, це найбільш оптимальна форма досягнутої здатності створення й сприйняття краси, передачі естетичного досвіду особистості, де головною метою є пробудження здібностей до естетичної діяльності [5].

Прихильником цього підходу в проблемі формування естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога засобами є О. П. Рудницька, яка обґрунтовувала антропоцентристську освітню парадигму, згідно з якою на перше місце в підготовці майбутнього вчителя виносяться проблеми психологічних механізмів процесу розвитку особистості та формування її свідомості [10, с. 47].

Діяльнісний підхід у роботі вчителя-філолога виявляється у організації діяльності учнів. Вчитель має створити всі умови для

творчості учнів, підібрати народознавчий матеріал аби вони намагалися та прагнули зробити, створити щось самостійно. Наприклад, написати вірш, інсценізувати казку, підготуватись до святкування народних свят, відтворити народні традиції, взяти участь у зборі народнознавчого матеріалу (старовинних пісень, легенд, переказів тощо).

Саме під час власної творчої діяльності процес формування естетичної компетентності молоді засобами народознавства буде відбуватись найефективніше.

Професійно зорієнтований підхід у формуванні естетичної компетентності майбутнього вчителя засобами народознавства спирається на результати досліджень учених В. Г. Бутенко, С. У. Гончаренка, О. А. Дубасенюк, Л. В. Занкова, І. А. Зязюна, М. П. Лещенко, С. Г. Мельничук, Н. Г. Ничкало, Н. Є. Миропольської, В. Ф. Орлова, О. С. Падалки, С. О. Сисоєвої.

Професійно зорієнтований підхід є цілеспрямованою, багатоступеневою системою способів дій учителя-філолога, який досконало володіє інструментарієм, відповідними засобами і ефективними технологіями реалізації функціональних обов'язків та системою вмінь вирішення завдань своєї діяльності щодо формування естетичної компетентності молоді. Професійно зорієнтований характер має весь навчально-виховний процес вищих навчальних закладів педагогічного спрямування, оскільки студенти-філологи вивчають психолого-педагогічні, гуманітарні та фахові дисципліни. Майбутні вчителі-філологи отримують теоретичний та практичний досвід у процесі навчання. На лекціях та практичних студенти засвоюють інформацію про засоби, методи, форми, прийоми педагогічного впливу та формування естетичної компетентності їх майбутніх учнів, під час педагогічної практики студенти мають можливість втілити свої знання, вміння та навички на уроках та у позанавчальній діяльності, відточувати свою педагогічну майстерність. Під час викладання дисциплін гуманітарного циклу одними з найефективніших засобів формування естетичної компетентності особистості є народознавство.

Саме від рівня естетичної компетентності вчителя-філолога залежить те, наскільки професійно та ефективно він буде обирати та застосовувати засоби народознавства з метою формування естетичної компетентності учнів. Пому, професійно зорієнтований підхід має важливе значення у фаховій підготовці вчителя-філолога та формування його естетичної компетентності засобами народознавства.

Культурологічний підхід у процесі формування естетичної компетентності майбутнього вчителя визначений у працях Г. В. Дегтярьової, В. П. Зінченко, В. І. Лугового, В. О. Моляко, О. Л. Шевнюк, А. В. Фурман та ін.

Метою сучасного суспільства є відродження, продовження, збереження та збагачення, традицій національної культури. Саме тому, досліджуючи роль засобів народознавства у процесі формування

естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога, ми торкнулися культурологічного аспекту як визначального. Культурологічний підхід як конкретно-наукова методологія пізнання і перетворення педагогічної реальності зумовлений об'єктивним зв'язком людини з культурою, як системою вартостей. Особистість містить у собі частину культури і не тільки розвивається на основі засвоєної нею культури, але й поповнює її новими елементами культури. У зв'язку з цим засвоєння культури є розвитком самої людини та становлення її як творчої особистості [7].

Культурологічний підхід до освіти тлумачиться як сукупність методичних прийомів, що забезпечують аналіз будь-якої сфери соціального та психологічного життя, у тому числі сфери освіти й педагогіки, через призму системоутворюючих понять: культура, культурні зразки, норми та цінності, уклад і спосіб життя, культурна діяльність та інтереси тощо [11, с. 69].

Г. В. Дегтярєва у своєму дослідженні акцентує увагу на тому, що „пропонуючи майбутнім учителям знання про різні культури та народне мистецтво, ми тим самим впливаємо на краще розуміння ними інших людей, допомагаємо їм усвідомити не тільки національну історію та традиції тієї чи іншої раси, а й також свою власну біографію та історію” [7, с. 43].

О. П. Щолокова зазначає, що саме культура втілює та узагальнює естетичну свідомість певної історичної епохи, закладає основи аналізу культури у її історично-суспільних зв'язках, забезпечує розвиток творчої особистості майбутнього вчителя, збагачує мислення особистості на основі отриманих знань та досвіду творчої діяльності [4].

Стосовно нашого дослідження важливою є думка Л. М. Масол, С. Г. Мельничук та Н. Є. Миропольської про те, що культурологічний підхід сприяє формуванню художньо-естетичної культури особистості відповідними засобами та методами в межах традиційних і нетрадиційних форм навчання й виховання. При цьому більшість дослідників вважають важливим засобом формування естетичної компетентності молоді людини саме народознавство. На їх думку, народне мистецтво сприяє формуванню світоглядних уявлень, естетичних оцінок, ідеалів та переконань, що регулюють духовно-творчий розвиток майбутнього вчителя, зумовлюють його ставлення до світу – природи, суспільства, людей, самого себе. Народна культура та мистецтво має унікальні можливості впливу на людину, тому зазначений підхід потрібно розглядати не лише як процес набуття знань, а як універсальний засіб формування естетичної компетентності майбутнього вчителя. Учені підкреслюють важливість і необхідність оволодіння духовними багатствами народних традицій, мистецтвом свого народу, світової культури, що сприяє розумному ставленню до природи, людей, держави, розумінню народних творів мистецтва [6, с. 124].

Отже, можна дійти висновку, що необхідно залучати майбутніх учителів-філологів не лише до споглядання естетичних творів, але й до власної творчості, яка забезпечує культурний та творчо-індивідуальний розвиток особистості. Індивід може вважатися особистістю тоді, коли він залучений до культури і мистецтва своєї історичної епохи.

Етнопедагогічний підхід у національній освіті висвітлено у працях М. Я. Антоненко, О. С. Березюк, О. О. Боряк, С. У. Гончаренка, В. І. Кононенко, В. П. Кузя, В. Д. Мусієнко, Ю. Д. Руденка, З. О. Сергійчука, В. Т. Скуратівського, М. Г. Стельмаховича, О. В. Сухомлинської, Н. В. Тараненко та ін.

В. І. Кононенко зауважує, що формування естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога засобами народознавства має ґрунтуватися на засадах глибокого проникнення в „українську душу” з її давніми уподобаннями й прагненнями, психічним складом і характерологічними рисами. Виховання національно-орієнтованої людини передбачає закладення в її свідомості таких фундаментальних понять і категорій, які відкривають обрії органічного входження в світ народного менталітету, народної культури, педагогіки [6, с. 3].

На думку О. С. Березюк, формування естетичної компетентності особистості в аспекті етнопедагогічного підходу полягає в „формуванні готовності майбутнього вчителя до застосування надбань народної культури, формуванні в студентів національної духовності, світогляду, характеру, засвоєння знань з історії народу, його культури, етнографії, формуванні знань своєчасно актуалізувати етнокультурні знання та професійно їх використовувати в роботі з молоддю, забезпеченні роботи по спостереженню етнокультурних явищ” [2, с. 5].

О. П. Рудницька вважає, що уявлення про народне мистецтво людина отримує через етнопедагогічний образ світу, а „осягнення творів народного мистецтва можливе тільки за умови глибокого пізнання історико-етнічного коріння нації” [10, с. 53].

Навчання рідною мовою, вивчення культурно-історичного розвитку свого народу, його педагогічних ідей, народної мудрості, традицій, звичаїв, фольклору, мистецтва, морально-естетичних цінностей – важлива умова реалізації етнопедагогічного підходу щодо формування естетичної компетентності молоді засобами народознавства та організації педагогічного процесу загалом.

Етнопедагогічний підхід є важливим у фаховій підготовці вчителя-філолога, оскільки процес формування естетичної компетентності засобами народознавства відбувається найефективніше під час вивчення психолого-педагогічних, гуманітарних та народознавчих дисциплін. У процесі вивчення історії рідного краю, усної народної творчості, педагогіки народного календаря, народної дидактики, звичаїв та традицій тощо студенти-філологи не тільки збагачуються духовно та інтелектуально, але мають можливість більше дізнатись про рідний народ та систему народного виховання.

Отже, аналіз літератури з означеної проблеми засвідчив, що вчені-дослідники, відзначають високу ефективність застосування засобів народознавства у процесі формування естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога. Нами було виділено та розглянуто наступні науково-теоретичні підходи: особистісно зорієнтований, діяльнісний, професійно зорієнтований, культурологічний, етнопедагогічний. Однак, спеціальних досліджень, присвячених застосуванню засобів народознавства у процесі формування естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога ще не існує, лише деяким аспектам цього питання приділено увагу, але вони не достатньо висвітлені в науковій літературі та не мають системного характеру. В умовах розвитку українського суспільства, відродження національної системи освіти, ці проблеми набувають особливого значення та актуальності і є предметом подальших наукових розвідок.

Список використаної літератури

- 1. Бабочкин П. И.** Становление личности специалиста в системе высшей школы // Высшее образование: проблемы и перспективы развития / П. И. Бабочкин. – К., 1995. – С. 193 – 195.
- 2. Березюк О. С.** Етнопедагогіка : методичні рекомендації. // О. С. Березюк // – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2005. – 76 с.
- 3. Бех І. Д.** Виховання особистості: Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади : наук. видання / Іван Дмитрович Бех // – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
- 4. Бондаревская Е. В.** Смыслы и стратегии личностно-ориентированного воспитания / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 2001. – № 1. – С. 17 – 24.
- 5. Державна програма „Вчитель”** // Інформаційний збірник МОН України. – 2002. – № 10. – С. 4 – 32.
- 6. Концепція естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури** // Збірник Міністерства освіти України. – 1992. – № 5. – С. 2 – 25.
- 7. Мойсеюк Н. Є.** Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є видання, доповнене / Н. Є. Мойсеюк // – К. : ВАТ КДНК. – 2001 – 608 с.
- 8. Практикум з педагогіки : навчальний посібник : видання 4-те / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка.** – Житомир : Житомир. держ. ун-т, 2005. – 482 с.
- 9. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов.** – К. : „Академвидав”, 2006, – 424 с.
- 10. Рудницька О. П.** Мистецтво у професійній підготовці вчителя / О.П. Рудницька // Наукові записки псих.-пед. ф-ту : зб. ст. – Ч. 1. – Полтава, 1997. – С. 62 – 66.
- 11. Тезаурус з проблеми міжкультурної взаємодії : словник / автор-укладач Якса Н. В.** – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 164 с.
- 12. Якиманская И. С.** Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : Высшая школа, 1996. – 524 с.

Глазунова Л. О. Науково-теоретичні аспекти формування естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога засобами народознавства

У статті розглянуто сучасні наукові підходи до процесу формування естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога засобами народознавства. Проаналізовано основні погляди вітчизняних та зарубіжних вчених. Головна увага сконцентрована на педагогічному аспекті.

Ключові слова: естетична компетентність, формування, майбутній вчитель, знання, вміння, навички, естетична культура особистості, засоби народознавства.

Глазунова Л. О. Научно-теоретические аспекты формирования эстетической компетентности будущего учителя-филолога средствами народоведения

В статье рассмотрены современные научные подходы к процессу формирования эстетической компетентности будущего учителя-филолога средствами народоведения. Проанализировано основные взгляды отечественных и зарубежных учёных. Основное внимание сконцентрировано на педагогическом аспекте.

Ключевые слова: эстетическая компетентность, формирование, будущий учитель, знания, умения, навыки, эстетическая культура личности, средства народоведения.

Glazunova L. O. Scientific-theoretical aspects of formation of aesthetic competence of the future teacher-philologist means of Ethnology

In clause scientific-theoretical aspects of farming of aesthetic competence of a future teacher of philology by means of ethnologic are opened. The views of different Ukrainian and foreign scientists on this phenomenon have been analyzed. The focus of attention is based on the pedagogic aspects.

Key words: aesthetical competence, forming, future teacher, knowledge, skills, aesthetical culture of a personality, means of ethnologic.

Стаття надійшла до редакції 26.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.